

Аляксандр Лугоўскі

АСПЕКТЫ НАРОДНАЙ ПЕДАГОГІКІ Ў ПАЭЗІІ МАКСІМА ТАНКА

Народная педагогіка – невычэрпная крыніца ідэй, неабходных для вырашэння сучасных педагогічных задач. Яе адпраўнымі пунктамі, стрыжнем з’яўляюцца агульначалавечыя каштоўнасці, сярод якіх асабліва важнае значэнне надаецца адносінам асобы да роднай зямлі, мовы, бацькоў, матчынай хаты, свайго роду.

Народна-педагогічныя ідэі, якія абапіраюцца на жыццёвую мудрасць і вопыт пакаленняў, надзвычай шырока прадстаўлены ў беларускай літаратуры. Не з’яўляецца выключэннем і літаратурна-мастацкая спадчына Максіма Танка, ў чыіх творах закладзены вялікі патэнцыял для ўплыву на маральнае і эстэтычнае выхаванне чытача. Стацаўленне асобы паэта адбывалася на аснове засваення прынцыпаў народнай (сялянскай) педагогікі, якія спрыялі далейшаму духоўнаму і інтэлектуальнаму развіццю мастака слова. Пра Максіма Танка можна гаварыць як пра паэта, мысліцеля і педагога-самародка. Дастаткова звярнуць увагу на назвы паэтычных зборнікаў пісьменніка (“Глыток вады”, “Тэрапія з зямлёй”, “Дарога, закалыханая жытам”, “Прайсці праз вярнасць”, “Збор калосся”), каб нават на інтуітыўным ўзроўні адчуць, што ў змешчаных у іх творах паэт сцвярджае мудрасць народнай філасофіі і прысцігну народнай маралі, вярнасць Бацькаўшчыне, яе мінуламу і сучаснасці.

Значную прастору ў паэзіі Максіма Танка займаюць аўтабіяграфічныя творы. Сярод іх варта вылучыць верш “Гісторыя вёскі Пількаўшчына”, у якім паэт з гумарам, але не без годнасці, малое прыдуманое ім самім генеалагічнае дрэва свайго роду, карані якога нібыта ідуць з антычных часоў. Звесткі з ўласнай біяграфіі пісьменнік выкарыстоўвае і ў шматлікіх іншых творах: “Пра сябе”, “Сямейны фотаздымак”, “Стол”, “Смаленне кабана”, “Ля дамашняга калодзежа”, “Да аўтабіяграфіі”, “Мой родны кут”... Усе яны адрозніваюцца адзін ад аднаго як стылёвай танальнасцю, так і ступенню верагоднасці біяграфічных фактаў, аднак аб’ядноўвае іх агульная ідэя, якую можна абазначыць Коласавамі словамі: “*Мой родны кут, як ты мне мілы...*”, – што ўведзены пісьменнікам ў апошні з названых вершаў як ключавыя.

Пачуццё глыбокай павагі да сваіх продкаў, гонар за іх руплівасць, адказнасць за лёс родных і блізкіх – такі пафас вершаў-разважанняў аб побытавых прадметах, вечных спадарожніках чалавека-працаўніка. Звычайныя сялянскія рэчы і прылады працы (*стол, настольнік, печ, калыска, кій, боты, барана, жорны, клямка*) у мастацкім асэнсаванні паэта ўздымаюцца да вобразаў-архетыпаў, якія стагоддзямі ў свядомасці пакаленняў беражліва захоўваюць уяўленне пра высокую духоўнасць беларусаў. У вершы “Парог, вычасаны з успамінаў...”, напрыклад,

сялянская памяць лірычнага героя абуджае ўспаміны пра роднае селішча – матчыну хату, дзверы, парог пры хаце, “*вокны, зашклёныя вачамі блізкіх*” [3, 4, с. 75]. Лірычны герой не можа ігнараваць гэту памяць, выкрасліць з уласнага летапісу жыццёвы вопыт продкаў, забыць тых родных і блізкіх, каго няма побач, і не азірнуцца назад, калі б нават давялося застыць “*слупом соли*”, як гэта сталася з персанажам легенды пра боскае пакаранне жыхароў Садома і Гаморы. Архітэктоніка верша (вывад-ідэя вылучаны ў асобны тэрцэт), выкарыстанне паўтораў, метафарычнасць мовы, іншыя вобразна-выяўленчыя сродкі працуюць на сцвярджанне галоўнага: чалавек не можа заставацца ім, не адчуваючы сябе адказным да самаахвярнасці за ўсё, што звязана з родным краем і роднай хатай.

Народная педагогіка вучыць, што маці – самы родны і самы дарагі чалавек. Гэта думка дамінуе ў шматлікіх творах Максіма Танка. Да мастацкага ўвасаблення вобраза маці паэт звяртаецца яшчэ ў юнацкія гады, так і ў сталым узросце, і заўсёды ў такіх вершах аднолькава выразна высвечваюцца адносіны аўтара да жанчыны-маці, прасякнутыя любоўю, пяшчотай і спачуваннем (“*Над калыскай*”, “*Паслае маці думы*”, “*Дома*”, “*Маці*”, “*Рукі маці*”, “*Партрэт маці*”). У гэтых шэрагу твораў вяшчым дасягненнем можна лічыць верш “*Рукі маці*”, задуманы і выкананы, па словах У. Калесніка, як “*вялікая сінекдэха*” [1, с. 77]. Акцэнтуючы ўвагу чытача на адной партрэтнай дэталі (спрацаваныя жаночыя рукі), паэт з дапамогаю ўдала падобраных метафар не толькі ўзнаўляе нялёгка жыццёвы шлях, пройдзены вясковай жанчынай-маці, але і ў пэўнай меры абагаўляе яе вобраз: “*Толькі заўсёды, / Як мы зберымося дамоў / І на стол пакладзе рукі маці, / Быццам ад сонца, ад іх асвятлее ў хаце / І ў сэрцы*” [3, 2, с. 241].

Найважнейшым сродкам далучэння чалавека да сваіх каранёў, тым, што робіць яго прыналежным да бясконцага ланцуга пакаленняў, якія жылі да яго, і тых, хто будзе жыць потым, з’яўляецца родная мова. Максім Танк добра ўсведамляў вядомую ісціну, што грамадства не можа жыць без мовы, як і мова не можа жыць без грамадства. Беларуская мова, як і беларускі народ, на працягу шматвяковай гісторыі найбольшыя страты панесла ў час войнаў, рэвалюцый і іншых палітычных катаклізмаў. Менавіта ў такі найскладанейшы час, як другая сусветная вайна, калі над Беларуссю навісла смяртэльная небяспека застацца ў фашысцкай няволі, паэт напісаў адзін з самых па-мастацку яркіх вершаў ў беларускай літаратуры аб роднай мове. Верш “*Родная мова*” – гэта роздум паэта пра лёс народа, нацыянальнай культуры, увасобленай у багаці і характэве роднай мовы, яго непахісная вера ў тым, што народ пранясе беларускую мову “*Святлом незгасальным у сэрцы сваім / Праз цемру і годы змаганняў суровых*” [3, 2, с. 42–43].

Спрадвеку перад бацькамі і грамадствам стаяла задача – навучыць дзяцей любіць і шанаваць навакольнае асяроддзе.

Даследчык творчасці Максіма Танка І. Шпакоўскі трапна заўважыў: “Гэта толькі здаецца, што лірычны герой Танка выйшаў з Пількаўшчыны, ён

з яе ніколі не выходзіў, бо хаця і знаходзіўся ў Мінску, а душою жыў там, ля нарачанскіх соснаў [2, с. 259]. Узгадаваны ў найпрыгажэйшых мясцінах Нарачанскага краю, Максім Танк быў улюбёны ў тутэйшую беларускую прыроду і імкнуўся засведчыць свае пачуцці ў вершаваных радках, каб убачанае і перажытае ім засталася наступным пакаленням. Незвычайная паэтва назіральнасць і ўражлівасць давалі яму магчымасць папрысутнічаць “На камарыным вяселлі”, падгледзець і падслухаць “Канцэрт у сене”, сустрэць “Першы дзень снегападу” і шчыра здзівіцца: “*Якая ў нас сёлета восень / Багатая на журавіны!*” [3, 4, с. 88]. Аднак ў пейзажнай лірыцы Максіма Танка – не толькі захапленне прыродаю, але і трывога за яе сённяшні стан і будучыню, што стала надзвычай актуальным у наш час тэхнагенных катастроф і бяздумнага прыняцця рашэнняў. Так лірычны герой алегарычнага верша “На пахаванне ракі” назірае сумную карціну: з нябожчыцай-ракою развітваюцца ўсе прыбрэжнія жыхары – буслы, жураўлі, чаплі, кнігаўкі, – ад слоў і плачу якіх *Нат здрыганулася / Стальное сэрца экскаватара, / Які капаў канаву для ракі*. А чалавек аказаўся абыякавым і бяздушным: “*Нат нехта праміо / За гэта пахаванне / Атрымаў*” [3, 5, с. 234]. Гледзячы на скалечную зямлю (верш “Экалогія”), паэт разумее, што ад вінаватых апраўдання не чакаецца, і ўсё ж пытаецца: “*Няўжо не бачыце, / Як яе здратавалі, / Ўьтанталі, / Пакалечылі?*”. Адказу няма, застаецца толькі горыч: “*А яшчэ збіраемся / Такія ж сляды / Пакінуць / І на іншых планетах*” [3, 6, с. 16]. Разам з тым гэты верш нельга ўспрымаць толькі як расчараванне паэта або абвінавачванне: у ім і просьба да нашчадкаў – навучыцца “*хадзіць па зямлі*”.

Народная прыказка сцвярджае: “Найсмачнейшы хлеб ад сваёй працы”. Хлеб як архетып, як вобраз-сімвал праходзіць праз усю творчасць Максіма Танка. “*Не давайце таму хлеба, – перасцерагае паэт, – Хто не любіць роднай глебы, / Не арэ, не засявае / І век мазалёў не знае*” [3, 4, с. 285]. Хлеб у Максіма Танка ў першую чаргу асацыіруецца з плугам, раллёю, чорнымі скібамі, цяжкай вялянскай працай. У Танкавых вершах часам “*хлеб на стол кладзецца толькі для гасцей*” [2, с. 28], яго можна ўбачыць у выглядзе сухароў для зняволенага сына, счарсцвелае скарынка ў кайстры падарожнага, або праснака ў руках хлапца-партызана. Сапраўды навучальна-дыдактычную скіраванасць мае верш “Прытча пра хлеб”. У паняцце хлеб Максім Танк заўсёды ўкладвае штосьці значна большае, чым проста прадукт харчавання, заробак ці сродак для існавання, гэта найперш непакой за ўсё тое, што вызначыла жыццёвую і творчую праграму паэта, што ўклаў ён у сэнс назвы паэтычнага зборніка, стаўшай крылатым выслоўем, – “Мой хлеб надзённы”.

Такім чынам, агульначалавечыя каштоўнасці, якія знайшлі адлюстраванне ў творчасці Максіма Танка, накіраваны на фарміраванне высокамаральнай, духоўна багатай асобы, якая павінна ўсведамляць адметнасць культуры і традыцый свайго народа, зразумець сваю адказнасць перад мінулым і будучыняй.

Літаратура

1. **Калеснік, У.А.** Максім Танк: нарыс жыцця і творчасці / А.У.Калеснік. – Мінск.: Маст. літ., 1981.
2. **Мішчанчук, М.І.** Беларуская літаратура XX ст.: вучэб. дапам. / М.І. Мішчанчук, І.С. Шпакоўскі. – Мінск: Выш. шк., 2001.
3. **Танк, Максім.** Збор твораў: у 13 т. / Максім Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2006 – 2009.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ